

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2017|008 VAN 19 JANUARI 2017

OVER DE VASTSTELLING VAN DE LANDSCHAPSATLAS VOOR HET GEBIED MUNSTERBOS, KASTEELDOMEINEN GROENENDAAL EN ZANGERHEI, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER GEERT BOURGEOIS VAN 23 DECEMBER 2016

I. SITUERING ADVIESVRAAG

1. De VCOE ontving op 23 december 2016 een adviesvraag van minister-president Bourgeois, bevoegd voor onroerend erfgoed, over de gedeeltelijke vaststelling van de Landschapsatlas voor het gebied 'Munsterbos, kasteeldomeinen Groenendaal en Zangerhei'. De 'Stalkerschans in de vallei van de Bezoensbeek' in Zutendaal wordt eveneens mee vastgesteld.
2. Het Onroerenderfgoeddecreet (art. 4.1.1 en 4.1.3) voorziet dat de Vlaamse Regering de inventarissen vaststelt. De Vlaamse Regering onderwerpt de vast te stellen inventaris aan een openbaar onderzoek van zestig dagen. Gedurende die periode kan iedere burger opmerkingen of bezwaren formuleren over feitelijkheden. Het openbaar onderzoek over de gedeeltelijke vaststelling van de Landschapsatlas liep van 13 oktober tot en met 12 december 2016. Tijdens het openbaar onderzoek werden vier bezwaarschriften ingediend.

De Vlaamse Regering wint over de inventaris en de opmerkingen en bezwaren afkomstig van het openbaar onderzoek advies in bij de VCOE. Het vaststellingsdossier werd samen met de ingediende bezwaarschriften overgemaakt aan de VCOE. Dit advies wordt uitgebracht binnen een vervaltermijn van dertig dagen, ingaand de dag na deze van de ontvangst van de adviesvraag. Daarna kan de minister de inventaris definitief vaststellen en gaan er voor de vastgestelde inventarisitems algemene en specifieke rechtgevolgen van kracht.

3. Het gebied 'Munsterbos, kasteeldomeinen Groenendaal en Zangerhei' is 819 ha groot en strekt zich uit in de groene ruimte tussen de woonkernen van Munsterbilzen, Waltwilder, Hoelbeek, Eigenbilzen, Gellik en Zutendaal. Het Albertkanaal vormt de noordoostelijke grens van het gebied. Binnen de perimeter van het vast te stellen landschap bevindt zich het beschermde cultuurhistorisch landschap 'Groenendaal-Zangerhei'.¹ De 'Stalkerschans' bevindt zich op de rechteroever van het Albertkanaal. Het betreft een rechthoekig met brede gracht omgeven schanslichaam dat zou gelden als typisch voorbeeld van hoe een plattelandsgemeenschap zich verdedigde tegen voorbijtrekkende militaire troepen.

II. BEZWAARSCHRIFTEN

4. In het kader van het openbaar onderzoek werden vier bezwaarschriften ingediend (één bezwaarschrift van de gemeente Lanaken, één van de gemeente Zutendaal, één van de provincie Limburg en één van de Limburgse Milieukoepel vzw). De ingediende bezwaarschriften zijn positief over de vaststelling van het gebied 'Munsterbos, kasteeldomeinen van Groenendaal en Zangerhei' en de site 'Stalkerschans'. Alle

---

¹ Ministerieel besluit van 29 juni 2001 houdende de bescherming als cultuurhistorisch landschap van 'Groenendaal-Zangerhei'. Zie: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/2315>.

bezwaarschriften wijzen op de historische, ecologische en landschappelijke samenhang tussen de linker- en de rechteroever van het Albertkanaal. De gemeente Lanaken vraagt om de opname in de afbakening van het stiltegebied Zwarteput; de gemeente Zutendaal vraagt het volledige overgangsgebied Kempen-Haspengouw op te nemen; de provincie vraagt aandacht voor de landbouwsector indien er een omzetting naar een erfgoedlandschap zou volgen. De provincie wijst op de barrièrewerking van het Albertkanaal, in het bijzonder ter hoogte van beekvalleien dwars op het Albertkanaal en vraagt het gebied aldus ruimer af te bakenen. De Limburgse milieukoepel verwijst naar het GRUP 'Munsterbos' en betreurt dat beide afbakeningsprocedures niet gelijktijdig zijn gevoerd. De milieukoepel stelt dat het zinvol zou zijn de zone ten noorden van het kanaal op te nemen, aangezien zich hier de steilrand bevindt, de overgang tussen het Kempisch Plateau en Haspengouw.

III. ALGEMENE BEMERKINGEN

5. Voorliggend dossier voorziet in de (gedeeltelijke) vaststelling van de Landschapsatlas. Het vaststellingsdossier omvat de gebieden 'Munsterbos, kasteeldomeinen Groenendaal en Zangerhei' en 'de Stalkerschans' in Zutendaal. De commissie erkent dat beide gebieden historisch en landschappelijk waardevol zijn en ondersteunt aldus de opname in de vastgestelde landschapsatlas.
6. Niettemin heeft de commissie vragen bij de voorgestelde afbakening. In het gebied ten Noorden van het Albertkanaal wordt enkel de site 'Stalkerschans' opgenomen in de Landschapsatlas. Vanuit historisch-landschappelijk oogpunt sluit het gebied 'Munsterbos' echter aan op het noordelijk gelegen overgangsgebied tussen Kempen en Haspengouw. Het Albertkanaal vormt een artificiële grens. De commissie vraagt in het bijzonder te verduidelijken waarom het relict 'vijvercomplex op de bovenloop van de Munsterbeek' (ID: 302905) niet wordt opgenomen in de Landschapsatlas. Uit de bezwaarschriften blijkt bovendien dat er een duidelijk draagvlak is om het landschap langs beide zijden van het Albertkanaal vast te stellen in de Landschapsatlas. De commissie vraagt aldus de afbakening duidelijk te motiveren.
7. Tevens vraagt de commissie de aanleiding tot vaststelling van deze gebieden te verduidelijken. In tegenstelling tot het vaststellingsdossier 'Heide, vennen en bovenloop van de Abeek', waar de opmaak van een GRUP de aanleiding vormt, verduidelijkt voorliggend dossier de aanleiding tot vaststelling van de Landschapsatlas niet. De commissie wijst er op dat voor een deel van het gebied een planningsprocedure loopt (GRUP 'Munsterbos'), waarvan het openbaar onderzoek in oktober 2016 werd afgerond.² Het GRUP bestemt het grootste deel van het Munsterbos als natuurgebied en een deel als agrarisch gebied. Het plangebied omvat tevens een gebied ten noorden van het Albertkanaal.

De commissie vraagt de aanleiding en context van het vaststellingsdossier te verduidelijken in een begeleidende nota.

8. Een begeleidende nota bij het vaststellingsdossier verduidelijkt dat voortaan bij de vaststelling van de Landschapsatlas wel nog het gebied (de vroegere ankerplaats) wordt vastgesteld, maar niet langer de samenstellende onderdelen. Items uit de inventaris Houtige Beplantingen en Historische Tuinen en Parken die zich binnen het afgebakende gebied

---

² https://www.ruimtevlaanderen.be/NL/Diensten/GRUPS/GRUPS-Detail/rid/RUP_02000_212_00471_00001.

bevinden, worden niet langer ‘binnen hun eigen inventaris’ vastgesteld. Wel worden deze onderliggende items geregistreerd als vastgestelde landschapselementen binnen de landschapsatlas.

De nota haalt vijf redenen aan die deze koerswijziging motiveren:

- De rechtsgevolgen van de inventaris Houtige Beplantingen, Historische Tuinen en Parken en de Landschapsatlas zijn gelijkgetrokken.
- De VCOE pleitte voor een meer holistische aanpak.
- Erfgoeditems moeten niet langer vastgesteld worden in de inventaris om ze in een gewestelijk RUP te kunnen opnemen.
- Vaststellingen in de drie inventarissen zijn verwarrend voor eigenaars van beschermde goederen.
- Er is een verbeterde (publiek toegankelijke) databank beschikbaar voor onroerend erfgoed waarin voor het vastgestelde deel van de landschapsatlas relaties worden gelegd naar de samenstellende items.

9. De commissie wijst erop dat de rechtsgevolgen voor de Landschapsatlas niet helemaal dezelfde zijn als voor de inventaris houtige beplantingen. Voor de vijf inventarissen geldt een zorg –en motiveringsplicht voor beslissingen van administratieve overheden over *eigen werken of activiteiten* die impact hebben op het geïnventariseerde erfgoed.³ Voor de inventaris bouwkundig erfgoed en de inventaris houtige beplantingen werd recent deze zorg –en motiveringsplicht uitgebreid naar de vergunningverlenende overheid die beslist over de sloop of kap van items opgenomen in deze inventarissen.⁴ Het toepassingsgebied van de motiveringsplicht is aldus groter voor de inventaris houtige beplantingen dan voor de landschapsatlas, waardoor zij een betere bescherming genieten.
10. De commissie steunt het uitgangsprincipe om de Landschapsatlas als omvattend geheel vast te stellen en pleit inderdaad voor een meer holistische benadering van het landschap. Overlappende vaststellingen van items uit de drie inventarissen van het landschappelijk erfgoed dienen vermeden te worden. Binnen de voorgestelde werkwijze worden evenwel nog steeds de samenstellende delen van het gebied afzonderlijk vastgesteld. Deze benadering is in tegenstrijd met het algemene principe om een landschap als één geheel te beschouwen in de landschapsatlas in plaats van elke element afzonderlijk vast te stellen in de landschapsatlas. Door de elementen te zien als deel van een geheel kan de nadruk op hun landschappelijke context en relaties worden gelegd. De landschapselementen kunnen volgens de commissie wel apart beschreven worden in de bijgevoegde beschrijving. Deze dienen echter niet als afzonderlijke elementen opgenomen te worden vastgesteld in de landschapsatlas.
11. In de online erfgoeddatabase worden voor het gebied ‘Munsterbos, kasteeldomeinen van

---

³ Art. 4.1.9 oe-decreet: ‘Elke administratieve overheid neemt zo veel mogelijk zorg in acht voor de erfgoedkenmerken van onroerende goederen die opgenomen zijn in een aan een openbaar onderzoek onderworpen vastgestelde inventaris als vermeld in artikel 4.1.3. De administratieve overheid geeft in al haar beslissingen over een eigen werk of activiteit met directe impact op geïnventariseerd erfgoed aan hoe ze rekening heeft gehouden met de verplichting vermeld in het eerste lid.’

⁴ Art. 4.1.9 oe-decreet (van kracht sinds 1/1/2017): ‘Als voor de sloop van een onroerend goed opgenomen in de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed of voor de kap van een onroerend goed, opgenomen in de vastgestelde inventaris van houtige beplantingen met erfgoedwaarde een vergunning vereist is, motiveert de vergunningverlenende overheid haar beslissing en geeft ze in haar beslissing aan hoe ze de erfgoedwaarden in acht heeft genomen.’

Groenendaal en Zangerhei 17 relaties met onderliggende erfgoeditems weergegeven. Het betreft erfgoeditems, opgenomen in één van de inventarissen onroerend erfgoed. Slechts enkele daarvan worden expliciet beschreven in voorliggend vaststellingsdossier. Andere items, zoals de loopgraven in het Munsterbos en in Kasteeldomein Groenendaal zijn aangeduid als landschapsrelicten, maar worden niet beschreven in de vast te stellen Landschapsatlas. Ook heel wat landschapselementen (Bomengroep van oosterse platanen, drie zilveresdoorns bij Sint-Rochuskapel,...) uit de Inventaris Houtige Beplantingen worden niet expliciet opgenomen in de beschrijving van het gebied. Een aantal items uit de inventaris houtige beplantingen maken deel uit van het beschermde cultuurhistorische landschap 'Groenendaal-Zangerhei'. Deze items worden eveneens niet expliciet beschreven in het vaststellingsdossier.

INVENTARIS	VAST-GESTELD	NAAM	BESCHREVEN IN VASTSTELLINGSDOSSIER LANDSCHAPSATLAS	BESCHERMD LANDSCHAP
IHB		Bomengroep van oosterse platanen		
IHB		Drie gekandelaarde linden bij Kasteel Groenendaal		x
IHB		Drie zilveresdoorns bij de Sint-Rochuskapel		
IHB		Eikendreef bij Kasteel Groenendaal		x
IHB		Imposante opgaande beuk in het Munsterbos		
IHB		Japanse Zelkova		
IBE	x	Kasteel Groenendaal	x	x
IBE	x	Kasteel Zangerhei: koetshuis met stallen	X	x
IHTP		Kasteelpark Groendaal	x	
IHTP		Kasteelpark Zangerhei	X	x
Landschapsatlas		Loopgraaf in Munsterbos		
Landschapsatlas		Loopgraven in kasteeldomein Groenendaal		
IHB		Opgaande linde domein Groenendaal		x
IHB		Opgaande Oosterse plataan als hoekboom		
IBE	x	Versterkte site Jonckholt	x	
Landschapsatlas		Vijvercomplex in Munsterbos	x	
IBE		Weerstandskapel		

TABEL: Overzicht erfgoeditems die deel uitmaken van de ankerplaats 'Munsterbos, kasteeldomeinen van Groenendaal en Zangerhei.' Legende: Inventaris Houtige Beplantingen (IHB); Inventaris Bouwkundig Erfgoed (IBE); Historische Tuinen en Parken (IHTP)

- De commissie wijst erop dat de doorvertaling van de ankerplaats naar de vastgestelde landschapsatlas niet transparant is. Zoals vastgelegd in het ministerieel besluit van 17 juli 2015 tot vaststelling van de inventarismethodologie voor de landschapsatlas moet bij de vaststelling het afwegingskader verder gedefinieerd worden. Hierbij moet niet enkel aandacht gaan naar de erfgoedwaarden maar ook naar de selectiecriteria (zoals zeldzaamheid, herkenbaarheid, representativiteit, ensemblewaarde en contextwaarde). Zoals vastgelegd in het ministerieel besluit worden 'de selectiecriteria bijkomend gebruikt om te wegen of een onroerend goed al dan niet wordt opgenomen in de inventaris'.

De commissie vraagt een duidelijke overzichtstabel van de meest waardevolle items binnen

het geheel van het landschap toe te voegen aan het dossier. Een aanduiding op kaart van of een doorverwijzing naar de erfgoeddatabank is wenselijk om de precieze ligging en de gegevens van deze meest waardevolle items te duiden. De commissie vraagt tevens de samenhang tussen de vaststelling van de Landschapsatlas en het beschermd cultuurhistorisch landschap te verduidelijken.

IV. CONCLUSIE

13. De commissie kan de vaststelling van de Landschapsatlas voor de gebieden 'Munsterbos, kasteeldomeinen Groenendaal en Zangerhei' en de 'Stalkerschans in de vallei van de Bezoensbeek' ondersteunen en adviseert de vaststelling voorwaardelijk gunstig. De commissie vraagt:

- De afbakening duidelijk te motiveren (par. 6);
- De aanleiding van de vaststellingsdossiers te verduidelijken in een begeleidende nota (par. 7);
- De meest waardevolle landschapselementen op te nemen in de beschrijving (par. 10)
- het afwegingskader dat wordt gehanteerd voor de doorvertaling vanuit de ankerplaats transparant te maken en deel te laten uitmaken van het dossier (par. 11).
- Een duidelijke overzichtstabel aan het dossier toe te voegen van de items die worden vastgesteld in de Landschapsatlas (par. 11).

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweydt
Voorzitter